

The article establishes extralingual factors that contributed to the development of connotative meanings of the verbs in the economic sphere, determines the range of such verbs and their connotative meanings, proves mainly usual-occasional nature of these meanings.

Key words: *connoting, connoted verbs, connotative meanings, usual-occasional connotation.*

Віра Драбовська
(Вінниця)

УДК 811.111'374.73

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ АНГЛОМОВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

У статті розглядаються наявні теоретичні підходи до укладання навчальних тлумачних словників англійської мови. Робиться висновок про комплексний характер сучасних навчальних довідників, що визначатиме подальший розвиток англomовної лексикографічної науки й практики у XXI ст.

Ключові слова: *лексикографія, лексикографічна типологія, антропоцентричний словник, навчальний тлумачно-перекладний словник.*

Лексикографія як окрема галузь мовознавства, предметом якої є методи і практика укладання словників, сьогодні все ще перебуває у процесі становлення. Не зводячи сучасну лексикографію винятково до «чистої» науки, її розглядають переважно як багатоаспектну дисципліну: з одного боку, це – теоретична лексикографія (металексикографія) як цілеспрямоване наукове знання, яке дає цілісне системне уявлення з усіх питань, що належать до укладання словників; з іншого – це практична лексикографія (словникарство), яка накопичила великий досвід упорядкованого й системного опису мов.

Для лексикографії ХХ ст. характерним був стрімкий розвиток лексикографічних галузей – термінографії, статистичної, навчальної, довідкової і комп'ютерної лексикографії [9: 5]. Саме питання про словникові типи та накопичення досвіду укладання різнотипних словників призвели до необхідності узагальнити цей досвід, визначити особливості будови та сформулювати вимоги до укладання сучасних лексикографічних джерел.

Мета статті – розглянути наявні на сучасному лексикографічному ринку тлумачні навчальні словники (далі – НС) англійської мови з метою виявлення ключових тенденцій, які визначатимуть подальший розвиток англomовної лексикографічної науки й практики у XXI ст.

Потреба в найрізноманітнішій інформації про мову ускладнює й розширює перелік словників, оскільки в одному з них неможливо помістити всю інформацію про неї. Саме тому в будь-якій національній лексикографії простежується велике розмаїття словників різних типів. Згадаємо, що у II-й половині ХХ ст. дослідники традиційно протиставляли одномовні та перекладні словники, виходячи з необхідності охоплення вказаних у них мов. Одним із переважних аспектів класифікації було також фіксування лексики й фразеології, тобто поділ словників на загальні та предметні (*general / subject dictionaries*). Крім того, як доповнення до загальних, виділяли словники для спеціальних цілей (*special-purpose dictionaries*) [13; 14]. За формою їх поділяли на глосарії, конкорданси, тезауруси, частотні, тлумачні, ідеографічні [4, с. 7].

Однією з найвідоміших лексикографічних класифікацій ХХ ст. є побудована на принципі антитез класифікація Л.В. Щерби: 1) словник академічного типу – словник-довідник; 2) енциклопедичний – загальний словник; 3) словник-тезаурус – звичайний словник; 4) звичайний – ідеологічний словник; 5) тлумачний – перекладний словник; 6) неісторичний – історичний словник [12]. В.Г. Гак запропонував класифікацію, побудовану на 8 диференційних ознаках (далі – ДО): 1) за змістом; 2) за відбором лексики; 3) за способом опису; 4) за одиницями опису; 5) за розташуванням матеріалу; 6) за періодом функціонування слів; 7) за призначенням; 8) за кількістю мов [1]. Ще більшу деталізацію запропонував Б.Ю. Городецький, формуючи 20 ДО словників, не виокремлюючи, проте, НС [цит. за: 11, с.11-12].

Проте, відзначаючи деяку непослідовність класифікацій Л.В. Щерби та Б.Ю. Городецького, В.І. Перебийніс акцентує, зокрема, на тому, що у першого термінологічний словник одного фаху належить до академічних, а кількох фахів – до словників-довідників, а типологію другого вважає недосконалою й кількість ДО – надмірною та неглибоко продуманою системою, на основі якої узагалі дуже важко здійснити класифікацію словників. Учений пропонує класифікувати словники, урахувавши, насамперед, 2 основні параметри: призначення словника і спосіб представлення матеріалу [11: 13].

Виходячи з аналізу найсучасніших тенденцій словникової науки, зазначимо, що найбільш повними є класифікації словників: 1) за об'єктом опису (енциклопедичні, лінгвістичні, лінгвоенциклопедичні, які поділяються на словники (а) загального типу; б) лінгвокраїнознавчі словники)); 2) за обсягом (великі, середні малі); 3) за об'єктом опису заголовних слів (а) двомовні та багатомовні; б) одномовні – як для носіїв мови, так і для іншомовних користувачів); 4) за функціональним різновидом мови (словники літературної мови, спеціальні, регіональні, діалектні, словники сленгу, табуйованої лексики, історичні, словники неологізмів); 5) за одиницею опису (словники скорочень і аббревіатур; синонімічні / антонімічні, іноземних слів, власних імен і прізвищ, географічних назв, словосполучень, фразеологічні, словники ідіом, цитат, крилатих виразів і прислів'їв); 6) за аспектом лексичної одиниці (орфоепічні, орфографічні, етимологічні, частотні); 7) за принципом розміщення слів (алфавітні, зворотні, словники рим, ідеографічні (тезауруси)) [3; 4; 11].

Проте, як зауважують дослідники, будь-яка класифікація не може бути універсальною, оскільки практична лексикографія постійно поповнює перелік параметрів. Здебільшого словники поділяються на лінгвістичні та нелінгвістичні. Перші класифікують на текстоорієнтовані (частотні, словопоказчики, конкорданси, мови письменника, крилатих висловів, цитат) та системоорієнтовані (загальні й спеціальні). Загальні системоорієнтовані словники – на нормативні (тлумачні, перекладні, довідкові й навчальні) та описові (тлумачні, інверсійні, перекладні, рим); спеціальні системоорієнтовані словники – на словотвірної й морфемної будови слова, семантичні (синонімів, антонімів, омонімів, тематичні, асоціативні, тезауруси), діалектні, іншомовних слів, неологізмів, словосполучень, фразеологізмів та етимологічні. До словників другого типу включають здебільшого терміни або термінологічні словосполучення, відбір яких залежить не від їхніх мовних властивостей, а від того, яка значущість їх для науки (галузевий словник) чи для опису об'єктивного світу (універсальна енциклопедія). Термінологічні словники є близькими до енциклопедичних і становлять перехідну ланку між енциклопедичними і лінгвістичними словниками [11, с. 12].

Значні корективи в лексикографічну типологію внесло усвідомлення того факту, що лексична система мови не замкнена, а визначається також причинно-наслідковими відношеннями з комунікативно-мовленнєвими властивостями слів. Можливість психологічної й культурної інтеграції всіх рівнів мовної особистості в межах словника привела лексикографів до усвідомлення можливих змін у концепціях укладання тлумачних словників, завдяки чому наприкінці ХХ ст. максимально актуальним стало протиставлення антропоцентричний – лінгвоцентричний словник, де перший тип – це довідники, головним завданням яких є фіксація, опис та оцінка наявних мовних фактів [5, с. 132-133], а другий – це лексикографічні джерела, головною метою яких є надання інформації про мову як ознаки свідомості і допомоги ефективного користування нею [3, с. 10].

Подальша типологізація антропоцентричних словників на системоцентричні й комунікативно-орієнтовані демонструє, що першим властива орієнтація на відтворення того спільного, що характерно для кожної мовної особистості певної мовної спільноти, а другий тип словника – можливості оперувати мовою в певному типі мовленнєвої діяльності, спрямованої на конкретного користувача. Саме другий словниковий тип розглядається як засіб гармонізації спілкування, здатний допомогти у формуванні мови як такої, що належить свідомості, та в ефективному користуванні цією мовою.

Крім появи нових підстав для класифікації довідників, у сучасній металексикографії спостерігаються зміни, які стосуються традиційної типології словників і, очевидно, пов'язані з соціокультурними умовами, які також зазнають помітних змін: змінюється обличчя користувача, а, отже, і його вимоги. Сьогодні практичні знання іноземних мов мають значний соціальний запит, що проявляється в широкому їх використанні як засобу міжкультурної комунікації, а однією з найважливіших проблем лексикографії по праву вважають словниковий опис мови з метою її вивчення, адже лексикографічне моделювання мовних даних, необхідних у практиці викладання мов, несе своєрідний методичний заряд, який сприяє розкриттю енергетичних глибин слова [3, с. 335].

У багатьох країнах світу загальна типологія НС розглядається зараз, насамперед, у зв'язку з потребами користувача. Лексикографи проводять масштабні соціологічні опитування користувачів словників, методика проведення яких спрямована на виявлення типу користувача, його уявлення про те, як повинен виглядати словник, його потреб і вимог та навичок користування словником [13]. Розширення сучасної типології тлумачних словників відбулося також на основі традиційного протиставлення одномовного словника перекладному. Беручи до уваги те, що адресат словників сучасної англійської мови – це, перш за все, той, хто вивчає англійську мову, одномовні довідники почали поділятися на одномовні словники для носіїв мови і навчальні одномовні словники для іноземців. Подальше дроблення класифікації стало проводитися відповідно до ступеня навчання за групами: початковий етап, середній, підвищений [4; 10]. Ці категорії словників відрізняються за обсягом описуваного матеріалу й за метамовою лексикографічного опису. Сьогодні переорієнтація словників на потреби користувача перетворила їх на багатоцільові довідники [4, с. 6].

У вітчизняній англомовній навчальній лексикографії ефективність НС сьогодні розглядається також залежно від того, наскільки він відповідає програмним і дидактичним вимогам. Зокрема, це стосується таких аспектів, як: 1) реєстр НС, обсяг якого повинен відповідати певному етапу навчання; 2) обмежена кількість значень заголовкової одиниці найбільш уживаними (обумовлені літературою для позакласного читання й навчальними планами); 3) широка представленість сполучуваності реєстрових слів у межах лексики, що відповідає етапові навчання; 4) простота та зрозумілість тлумачення слова та його значень; 5) звуковий супровід реєстрових одиниць; 6) доцільний вибір відповідників реєстрових одиниць та наявність методичних коментарів щодо їхнього вживання у перекладних словниках [171: 15-16; 174: 106].

Саме на основі вище перерахованих аспектів упорядковані добре відомі перекладні НС авторського колективу на чолі з В.І. Перебийніс, призначені для вивчення англійської мови в українських навчальних закладах [6; 7; 8]. Ця серія довідників розрахована на перший та другий етап вивчення англійської мови. Словники першого рівня включають англо-український словник, реєстр якого містить біля 2700 англійських заголовкових слів, та перевернутий словник – близько 6000 статей. Щодо словників другого рівня вивчення англійської мови, то вони значно відрізняються від попереднього як обсягом реєстру (відповідно понад 5000 в англо-українському та біля 7000 у перевернутому словнику), збільшенням кількості значень для багатозначних слів та кількості словосполучень, так і розмаїттям граматичних таблиць і методичними коментарями, що роз'яснюють розбіжності функціонування англійських слів у зіставленні з українськими за кількома аспектами. Крім цього, словники містять корисні додатки (найуживаніші словотвірні афікси, список власних імен, американські та британські міри порівняно з метричними, географічні назви тощо). При цьому обидва словники існують як у паперовому, так і комп'ютерному форматі. Саме такий комплекс, на думку його авторів, здатний забезпечити ефективне вивчення та активне володіння іноземною мовою [9, с. 110-111; 2, с. 27].

Одним із найважливіших критеріїв для укладання вище зазначених навчальних тлумачних словників визначають характер частотності слів, залучених до словникового

корпусу. На думку їхніх упорядників, без науково обґрунтованого визначення лексичного мінімуму не можуть бути створені ні підручники, ні посібники, які б відповідали сучасним вимогам. Саме цій меті слугують частотні словники слів, їхніх значень, словозмінних форм та властивих їм синтаксичних конструкцій. На засадах частотності сьогодні створюються й найавторитетніші навчальні тлумачні словники англійської мови видавництва *“Longman”*, *“Oxford”*, *“Collins Cobuild”*, *“MacMillan”*, *“Webster”* та ін. Зокрема, значення слів у них розташовані саме у порядку частотності вживання. Не зважаючи на те, що вони пропонують лексикографічний продукт, призначений для іншомовного користувача переважно з середнім та підвищеним рівнем володіння англійською мовою, ці словники демонструють диференційний підхід до опису лексики: заголовкові слова мають різне забарвлення для найуживанішої лексики й решти реєстрових одиниць. Часто базова найчастотніша лексика позначена «зірочками» – однією, двома чи трьома залежно від частотності слова [15; 17; 19].

Крім аспекту частотності, для сучасної навчальної лексикографії актуальним сьогодні стає поняття словника змішаного типу. Зокрема, становлення й розвиток лінгвокультурології спричинило появу нового типу НС – лінгвокультурологічного, у якому отримують тлумачення одиниці мови як носії культурологічної компоненти залежно від принципів їхнього відбору та типу лінгвокультурологічних коментарів. Так, лінгвокультурологічний словник може обмежуватися лексикою країнознавчого характеру, що супроводжується енциклопедичним коментарем, лексикою, що відображає певну сферу буття людини, або диференційовано підходити до репрезентації лексики, специфічної для того чи іншого варіанта негомогенної мови. Поступова переорієнтація лексикографів із лінгвокраїнознавчих принципів побудови словників на культурно-орієнтовані призвела до появи довідників проміжного типу. Сьогодні до такого типу словників належать більшість навчальних тлумачних словників англійської мови для іншомовних користувачів, оскільки вони містять елементи енциклопедичного та країнознавчого довідників [18] або поєднують у межах одного видання словник загального типу й тезаурус [19].

Що стосується сучасних авторських англомовних словникових проєктів лінгвокультурологічної спрямованості, то серед них вирізняється найновіший тлумачний англомовний словник змішаного типу *“Bridge Two”* [16], яких поки що дуже мало на ринку англомовної лексикографії. Його особливість полягає як у комплексному характері мегаструктури, яка складається зі словника британсько-американської лексики, словника американсько-британської лексики, словника-тезауруса, у якому узагальнено лексичні розбіжності між двома найпоширенішими варіантами англійської мови, так і в оригінальній розробці вокабул на рівні мікроструктури. Зокрема, кожна вхідна одиниця тлумачиться цільовою іноземною мовою, а після дефініції в дужках автор наводить ще й угорський еквівалент або описове пояснення, якщо зазначена одиниця є реалією. Крім цього, спеціально розроблений авторський реєстр лексикографічних позначок відразу орієнтує користувача на певну сферу уживання одиниці (*animals, shopping, travel, body, crime, money* тощо). Без сумніву, цей довідник належить до того типу, який Г. Бежуа назвав одним із найперспективніших у лексикографії ХХІ ст. [14, с. 39].

Підсумовуючи вище сказане, можна відзначити, що для словникарства початку ХХІ ст. актуальним стає створення комплексних довідників, які по-різному намагаються вирішувати проблему як реєстру словника, так і принципів опису його одиниць. Це свідчить, насамперед, про те, що питання розробки принципів укладання навчальних тлумачних словників залишається актуальним. Очевидним постає питання розробки принципів укладання навчальних тлумачних словників англійської мови проміжного типу, призначених для україномовного користувача й орієнтованих на практичні цілі та покликаних сприяти подоланню користувачами різниці в рівнях володіння мовою шляхом комплексної лексикографічної репрезентації різних аспектів мовної та позамовної дійсності, що відобразатимуть матеріальний та духовний світ англомовної спільноти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гак В.Г. Словари / В.Г. Гак // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – с. 463 – 465.
2. Гриднєва Л.М. Формування реєстру англо-українського навчального словника / Л.М. Гриднєва, В.І. Перебийніс // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка Філологічні науки, 2009. – Вип. 45. - С. 27 – 29.
3. Дубичинский В.В. Лексикография русского языка: учеб. пособие / В.В. Дубичинский. – М. : Наука: Флинта, 2008. – 432 с.
4. Карпова О. М. Английская лексикография: учеб. пособие для студ. филол. фак. высш. учеб. заведений / О.М. Карпова. – М. : Издательский центр «Академия», 2010. – 176 с.
5. Морковкин В.В. Антропологический лингвоцентрический подход к лексикографированию / В.В. Морковкин // Национальная специфика языка и ее отражение в нормативном словаре. – М., 1988. – С. 131 – 136.
6. Перебийніс В.І. Англо-український навчальний словник з методичними коментарями та граматичними таблицями / В.І. Перебийніс, Е.П. Рукіна, С.С. Хідекель. – К. : Вежа, 2002. – 424 с.
7. Перебийніс В.І. Англо-український та україно-англійський словник / В.І. Перебийніс, Е.П. Рукіна, С.С. Хідекель. – Харків : Фоліо, 2001. – 368 с.
8. Перебийніс В.І. Англо-український, україно-англійський словник для початківців / В.І. Перебийніс, Е.П. Рукіна, С.С. Хідекель. – Вінниця: Нова книга, 2007. – 624 с.
9. Перебийніс В.І. Лексикографічне забезпечення навчального процесу з іноземної мови / В.І. Перебийніс // Вісник КНЛУ. Серія Філологія. Том 2, 1999. – № 1. – С. 12 – 19.
10. Перебийніс В.І. Типологія навчальних словників / В.І. Перебийніс, Т.В. Бобкова // Вісник Житомирського державного ун.- ту ім. І. Франка. – Вип. 38. – 2008. – С. 81 – 84.
11. Перебийніс В.І. Традиційна та комп'ютерна лексикографія. Навч. посібник / В.І. Перебийніс, В.М. Сорокін. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. – 218 с.
12. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность / Л.В. Щерба. – Л. : Наука, 1974. – 427 с.
13. Battenburg J.D. English Monolingual Learner's Dictionaries: A User-Oriented Study. – Tübingen: Niemeyer, 1991. – 170 p.
14. Bejoint H. Modern Lexicography. An Introduction. Oxford, 2000. – 268 p.
15. Cambridge Dictionary of American English. Second Edition. Cambridge University Press, 2008. – 1112 p. 270; Jackson H. Lexicography. An Introduction. London- New York, 2002. –190 p.
16. Kövesces Z. Bridge Two. British-American. American-British Dictionary. – Budapest, 2008. – 464 p.
17. Longman Dictionary of American English. New edition. Harlow, 2007. – 1078 p.
18. Longman Dictionary of English Language and Culture. New Edition. Harlow, 2006. – 1624 p.
19. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners. New Edition. Oxford, 2007. – 1760 p.

Драбовская Вера. Современные тенденции англоязычной учебной лексикографии.

В статье рассматриваются современные теоретические подходы к составлению толковых словарей английского языка. Делается вывод о комплексном характере современных учебных справочников, что будет определять дальнейшее развитие англоязычной лексикографической науки и практики в XXI ст.

Ключевые слова: лексикография, лексикографическая типология, антропоцентрический словарь, учебный толково-переводной словарь.

Drabovskaya V. Modern Approaches in English learner's lexicography.

The article deals with the existing theoretical approaches to an English learner's explanatory dictionary compiling. Conclusion is made about the complex character of modern learner's dictionaries, which will define the further development of the XXI century English language metalexigraphy and dictionary compiling practice.

Key words: lexicography, lexicographic typology, anthropocentric dictionary, learner's explanatory bilingual dictionary.

Катерина Дюкар
(Харків)

УДК 811.161.2'373.611

**СУБСТАНТИВНІ НОВОТВОРИ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ СУБ'ЄКТИВНОЇ ОЦІНКИ
У СЛОВОТВОРЧОСТІ В. ГОЛОБОРОДЬКА, Т. МЕЛЬНИЧУКА ТА С. САПЕЛЯКА
(СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ)**

У статті проаналізовано структурно-семантичні особливості окремих оказіональних субстантивів зі значенням суб'єктивної оцінки в мовотворчості В. Голобородька, Т. Мельничука та С. Сапеляка. Досліджено найпоширеніші відхилення від узуальних норм в авторському дериваційному процесі. Висвітлено явище черзкрокової деривації й появи лакун у словотвірних ланцюжках.

Ключові слова: *неологізм, оказіоналізм, норма, структурно-семантичне відхилення, узуальна/неузуальна деривація.*

Мова як універсальний засіб спілкування має багату палітру значень і відтінків як на лексичному, так і граматичному рівнях. Мабуть, немає жодної комунікативної системи у світі, у словах якої не було б закладено потенційного ставлення мовця до описуваного, одночасного зіставлення та протиставлення речей, зрештою, суб'єктивного оцінювання реалій і явищ навколишньої дійсності. Не є винятком у цьому й українська мова. Протягом історичного розвитку в ній з'являлися, модифікувалися, зникали та відроджувалися відповідні мовні засоби відбиття реального й ірреального, емпіричного та чуттєвого досвіду людини. Надати різноманітних семантико-емоційних відтінків висловлюванню допомагає значний арсенал словотвірних засобів. Найвиразніше ця тенденція виявляється у творах художньої літератури, особливо поетичних. Митці перебувають у постійному пошуку не лише нових відтінків семантики, а й нових форм, часто використовуючи модифікаційні афікси, що не змінюють значеннєвого ядра лексеми, а надають додаткових конотацій. У пошуку таких номенів художники слова звертаються до неузуального (оказіонального) творення слів за відомими мовній системі, але трансформованими відповідно до авторських настанов дериваційними моделями. Вищезгадане явище в науковій літературі кваліфікується як основна диференційна ознака оказіоналізму. Найбільш повне визначення такої одиниці, уважаємо, запропонувала О. Турчак: "Оказіоналізм (інноваційний неузуальний дериват) – незвичне, експресивно забарвлене слово чи стійке сполучення слів (нове за значенням і формою, або тільки за значенням, або тільки за формою), яке по-новому, свіжо, оригінально називає предмети, явища дійсності, утворене з порушенням законів словотворення чи мовної норми, існує лише в певному контексті, у якому воно виникло, має свого автора й характеризується такими ознаками: належністю до сфери мовлення, відтворюваністю, залежністю від контексту, повною чи частковою затемненістю семантики, одноразовістю й нерегулярністю використання, ненормативністю, новизною, експресивністю й індивідуальною належністю" [11, с. 7]. Зазначимо, що термін "оказіоналізм" у новітніх лінгвістичних дослідженнях [3; 11] пов'язують із низкою порушень норм узусу, передусім на словотвірному рівні.

Констатуємо, що неузуальні одиниці здавна входили до кола наукових інтересів мовознавців. Різні питання оказіоналістики були предметом вивчення Е. Ханпіри, О. Земської, Д. Мазурик, О. Сербенської, Ж. Колоїз та інших. Семантико-словотвірну та функційну специфіку оказіональних слів аналізують О. Габінська, М. Калніязов, О. Ликов. Лексико-семантичний аспект цікавить Г. Гончаренка, Д. Шмельова. Стилистичні особливості